

IV. Kognitivní lingvistika a historický vývoj přístupů ke zkoumání jazyka a mysli

1. Check test

- Jaký je vztah/přínos práce Alana Turinga (1912–1954) k rozvoji kognitivních věd? Co je to tzv. „Turingův stroj“?
- Kdo je to Noam Chomsky (nar. 1928)? V jaké souvislosti o něm hovoříme v diskusi o lidské kognici?
- Jaké charakteristiky má „karteziánské“ pojetí lidské mysli?

2. Karteziánské (osvícenské) pojetí mysli

- René Descartes (1596–1650)
- *Ego cogito, ergo sum*
- Lidská mysl je:
 - vědomá
 - univerzální
 - nezávislá na těle
 - logická, „racionální“
 - nezávislá na emocích
 - doslovná
 - ...
- Představa objektivních kategorií jsoucna ve světě

3. Počátek moderních kognitivních věd, tzv. „1. generace“ kognitivních věd

- Alan Turing (1912–1954)
 - „Turingův stroj“ = teoretický model počítače, konečný automat + program
- Claude Shannon (1916–2001)
 - Lineární model komunikace; Booleovská logika elektrickými okruhy
- Warren McCulloch a Walter Pitts – *A Logical Calculus of the Ideas Immanent in Nervous Activity* (1943)

⇒ metafora mysli/mozku jako počítače

- Simulace mentálních procesů v počítačích
- Kybernetika, umělá inteligence (AI) ...
- „Konekcionismus“ = mozek → počítač
- „Kognitivismus“ = počítač → mysl
- Marvin Minsky (1927–2016) – umělá inteligence na MIT
 - Modularismus
- Jerry Fodor (1935–2017)
 - Formální jazyk myšlení: „mentálština“ (*mentalese*)
 - *The Language of Thought* (1975)

4. Od strukturalismu ke „kognitivismu“ v poválečné jazykovědě

- Americký „deskriptivismus“ – Leonard Bloomfield (1887–1949), Edward Sapir (1884–1939)
- **Avram Noam Chomsky** (nar. 1928)
 - Kritika behaviorismu – B. F. Skinner: *Verbal Behavior* (1957)
- Významné práce N. Chomského:
 - *Syntactic Structures* (1957)
 - *Aspects of the Theory of Syntax* (1965)
 - *Cartesian Linguistics: A Chapter in the History of Rationalist Thought* (1966)

- *Lectures on Government and Binding* (1981)
- *The Minimalist Program* (1995)
- Několik variant teorie JAZYKA
- Otázka vzniku a akvizice JAZYKA
 - „UNIVERZÁLNÍ GRAMATIKA“ – nativismus („biolingvistika“)
 - „*Poverty of the stimulus*“
 - S. Pinker: *Language Instinct: How The Mind Creates Language* (2010)
 - Jádro jazykové kompetence: větné struktury → parametry → rekurze (?)
- Otázka jazykového významu
 - Ústřední role syntaxe
 - Jazyková znalost (→ lingvistika) vs. nejazyková znalost (→ psychologie?)
 - Př.: „*Colorless green ideas sleep furiously.*“
- Klíčová otázka analytické lingvistiky:

Jaký je nejúspornější formální aparát, který dokáže předpovědět všechny gramatické (či akceptovatelné) výpovědi v jazyce a nepředpovídá ty negramatické (či neakceptovatelné)?

5. Počátky a charakteristika „2. generace“ kognitivních věd

- 70. léta 20. století – reakce na formalismus, analytickou filosofii/lingvistiku aj.
- Kognitivní psychologie – Eleanor Rosch: ‘Cognitive representation of semantic categories’ (1975), *Cognition and Categorization* (1978)
- Filosofie „zkušenostního realismu“ (*experiential realism*) → klíčová role tzv. „vtělesnění“ (*embodiment*)
- Jazykověda – kolaps „generativní sémantiky“
 - Charles Fillmore
 - Ronald Langacker
 - Leonard Talmy
 - George Lakoff

6. Charakteristika moderní kognitivní lingvistiky

- „Hnutí“ (ne „teorie“)
- Centralita **významu** (L. Talmy: *Toward A Cognitive Semantics*, 2000) a **mluvčího**, modely založené na **užívání** → budování výkladového aparátu směrem „zdola nahoru“ (*bottom-up*)
- Kognitivní přístupy k významu
 - Sémantika rámců (*frames*)
 - Teorie konceptuální metafory (*Conceptual Metaphor Theory*) – George Lakoff, Mark Johnson, Zoltán Kövecses, Raymond Gibbs Jr. aj.
 - Teorie mentálních prostorů (*mental spaces*) – Gilles Fauconnier
 - Teorie konceptuální integrace (*blending*) – Mark Turner
 - Teorie lexikálních konceptů a kognitivních modelů (LCCM) – Vyvyan Evans
 - ...
- Kognitivní přístupy ke gramatice
 - Kognitivní gramatika – Ronald Langacker
 - Konstrukční gramatika
 - Kognitivní konstrukční gramatika – Adele Goldberg
 - Vtělesněná konstrukční gramatika – Nancy Chang, Benjamin Bergen
 - Radikální konstrukční gramatika – William Croft
 - ...
- 2 klíčové filosoficko-metodologické závazky kognitivní lingvistiky:
 - Závazek zobecnění – závazek snažit se nacházet obecné principy, které platí pro všechny aspekty lidské řeči/jazyka. (→ antimodularismus)
 - Závazek kognitivní – závazek snažit se budovat popis jazyka tak, aby byl v souladu s poznáním o lidské mysli (a mozku) z jiných vědních disciplín. (→ interdisciplinarita a konvergentní dokazování)
- Klíčová otázka kognitivní lingvistiky:

Jaké kognitivní (a neurální) mechanismy lidé zapojují, když užívají JAZYK?

7. Shrnutí: Dokážu to?

- Umím uvést základní rozdíly mezi tzv. „1. generací“ a „2. generací“ kognitivních věd?
- Dokážu zařadit následující jména k jednotlivým „generacím“ kognitivních věd?
 - Alan Turing, Eleanor Rosch, Noam Chomsky, Jerry Fodor, Antonio Damasio, George Lakoff, Steven Pinker
- Dovedu charakterizovat tzv. „zkušenostní realismus“ jako filosofii, na níž stojí moderní kognitivní lingvistika?
- Dokážu charakterizovat „klasické“ (aristotelské) kategorie a kategorie „prototypové“ na příkladu konkrétních jevů (jiných než zmíněných v přednášce)?
- Umím vyjmenovat a charakterizovat dva základní filosofické závazky moderní kognitivní lingvistiky?

8. Doporučená literatura

- Lakoff, G.; Johnson, M. *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*. Basic Books. 1999.
- Lakoff, G. *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal About the Mind*. University of Chicago Press. 1987. Česky jako *Ženy, oheň a nebezpečné věci: Co kategorie vypovídají o naší mysli*. Překl. Dominik Lukeš. Triáda. 2006.
- Evans, V. *Cognitive Linguistics: A Complete Guide*. Edinburgh University Press. 2019.
- Geeraerts, D.; Cuyckens, H. *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford University Press. 2010.

9. Otázky k přednášce č. IV:

- Shlédněte video *Cascade Theory: Embodied Cognition and Language from a Neural Perspective* (veřejná přednáška G. Lakoffa; 1:28:37).
- Přečtěte si text *The cognitive linguistics enterprise: an overview* (V. Evans, B. Bergen, J. Zinken).
- Představte nějaký (nejlépe svůj vlastní) přístup k významu slov. Co znamená, že nějaké slovo něco znamená?

- Jak rozumíte kategorii LEŽ (lhát)? Co, jaké vlastnosti, musí něco (výrok?) mít, aby se dal/o charakterizovat jako lež?
- Co všechno musí člověk „znát“, aby rozuměl pořekadlu „Čas jsou peníze“?